

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПІДГОТОВКИ
КЛАСНОГО КЕРІВНИКАHISTORICAL-PEDAGOGICAL ANALYSIS OF THE ACTIVITIES
AND TRAINING OF A CLASS HEAD

У статті представлений процес трансформації цільових орієнтирів, змісту (мети, функцій та основних напрямів), форм та результатів виховної діяльності класного керівника в навчальних закладах України (наприкінці ХХ – початку ХХІ століть). Виокремлено тенденції в теорії та практиці виховної діяльності класного керівника у сучасній школі. Звернення до історичного досвіду виховної діяльності покликане збагатити теоретичний та практичний потенціал, який може реалізувати класний керівник у сучасних умовах, удосконалюючи традиційні форми та методи роботи, створюючи нові способи, прийоми та засоби педагогічної взаємодії з учнями. Основними тенденціями діяльності класного керівника на сучасному етапі є унормованість основними документами про освіту; подолання авторитарного характеру взаємодіяльності педагога та вихованців; наявність широкої науково-теоретичної бази та діагностичного упорядкування дозволяє забезпечити організацію соціально-спрямованої диференційованої допомоги дитині; створення нової культури взаємодії, співпраці сім'ї та школи; гуманізація характеру сучасних відносин класного керівника та вихованців; ефективне використання виховного потенціалу навчальних предметів. Доведено, що підвищення якості професійної діяльності майбутніх вчителів – класних керівників повинна будуватися на основі випереджальних наукових ідей і передових новаторських практик. Охарактеризовано портфоліо як засіб визначення готовності здобувача освіти до виховної роботи у школі. Підготовка майбутніх педагогів до реалізації виховних завдань, що дозволяють здолати розрив між цільовими орієнтирами передбачає забезпечення особистісно-професійного розвитку майбутнього фахівця на основі соціокультурних, духовно-моральних цінностей суспільства та реалізацію виховного потенціалу закладу вищої освіти.

Ключові слова: класний керівник, виховна система, виховна діяльність, підготовка класного керівника, портфоліо.

The article presents the process of transformation of target guidelines, content (goals, functions and main directions), forms and results of the educational activities of the class teacher in educational institutions of Ukraine (late XXth – early XXIst centuries). Trends in the theory and practice of the educational activity of the class teacher in a modern school are highlighted. Appeal to the historical experience of educational activity is designed to enrich the theoretical and practical potential that the class teacher can realize in modern conditions, improving traditional forms and methods of work, creating new ways, techniques and means of pedagogical interaction with students. The main trends in the activity of a class teacher at the present stage are normalization by the main documents on education; overcoming the authoritarian nature of the interaction between the teacher and the pupils; the presence of a broad scientific and theoretical base and diagnostic system allows for the organization of socially directed differentiated assistance to the child; creation of a new culture of interaction, cooperation between family and school; humanization of the nature of modern relations between the class teacher and students; effective use of the educational potential of educational subjects. It has been proven that improving the quality of professional activity of future teachers – class teachers should be built on the basis of advanced scientific ideas and advanced innovative practices. The portfolio is characterized as a means of determining the readiness of the student for educational work at school. Preparing future teachers for the implementation of educational tasks, that allow to overcome the gap between target benchmarks involves ensuring the personal and professional development of the future specialist on the basis of socio-cultural, spiritual and moral values of society and the realization of the educational potential of the higher education institution.

Key words: class teacher, educational system, educational activity, class teacher training, portfolio.

УДК 378.011.3-057.177-047.44(091)(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/ip/89.1>
Стаття поширюється на умовах
ліцензії CC BY 4.0

Надім'янова Т.В.,
orcid.org/0000-0002-4330-304X
канд. пед. наук,
доцент кафедри загальної педагогіки
та дошкільної освіти
Дрогобицького державного
педагогічного університету
імені Івана Франка

Мацігін В.С.,
orcid.org/0009-0002-6538-7034
аспірант кафедри загальної педагогіки
та дошкільної освіти
Дрогобицького державного
педагогічного університету
імені Івана Франка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

На сьогоднішньому етапі розвитку системи вищої освіти виховання визнано однією з пріоритетних напрямів діяльності щодо підготовки «умотивованого учителя, який має свободу творчості й розвивається професійно» [9, с.16]. Априорі відомо, що виховні функції у загальноосвітній школі виконують усі педагогічні працівники. Проте ключова, провідна роль організації виховного процесу належить класному керівникові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У контексті дослідження проблеми підготовки класних керівників до виконання професійних обов'язків ми звертаємось до наукових розвідок стосовно духовного розвитку та підготовки майбутніх педагогів (І. Бех, В. Андрущенко, В. Лутай, В. Вікторова та ін.).

Потенціал та інструментарій відповідного розгляду проблеми професійної підготовки здобувачів освіти до виконання функцій класного керівника

забезпечують наукові студії В. Іови, О. Гречаник, І. Дем'янюк, Н. Савінової, Є. Коваленко та ін.

Окремий кластер складають дисертаційні дослідження українських вчених стосовно таких питань, як: розвиток соціальної компетентності класних керівників загальноосвітніх навчальних закладів у процесі професійної діяльності (І. Мирна) [10], підготовка майбутніх учителів початкових класів до позаурочної виховної роботи (І. Казанжи) [6], особливостей виховних функцій класного керівника в навчальних закладах України (середина XIX – початок XX століття) (О. Кірдан) [8], підготовка майбутніх учителів до організації дозвілєвої діяльності старшокласників (Ю. Бардашевська) [1], організаційно-методичні засади підготовки вчителів до класного керівництва в системі підвищення кваліфікації (Є. Бачинська) [2], система виховної роботи класного керівника (Т. Галич) [4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Ми вважаємо, що успішна реалізація функцій класного керівника у сучасній школі, оновлення змісту його діяльності передбачає осмислення та узагальнення історичного досвіду у вирішенні цих проблем в теорії та практиці вітчизняної педагогіки. Звернення до історичного досвіду виховної діяльності покликане збагатити теоретичний та практичний потенціал, який може реалізувати класний керівник у сучасних умовах, удосконалюючи традиційні форми та методи роботи, створюючи нові способи, прийоми та засоби педагогічної взаємодії з учнями. Окрім того, результати дослідження історико-педагогічного процесу становлення та розвитку інституту класного керівництва можуть використовуватись та враховуватись при підготовці сучасного педагога-вихователя, класного керівника, тьютора.

Тому **метою статті** є аналіз особливостей трансформації системи виховної діяльності наприкінці XX – початку XXI століть та визначення основних напрямів підготовки класних керівників у сучасному закладі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. На думку І. Бежа «важливою стороною професійної діяльності сучасного вчителя виступає поглиблене самопізнання, співвіднесення своїх особистісних особливостей з вимогами гуманістичної орієнтації у педагогічній взаємодії. Педагогу необхідно володіти не тільки професійними знаннями і вміннями, але і вміти творчо змінювати свою особистість з використанням психологічних знань відповідно об'єктивно існуючих морально-духовних цінностей суспільства, з врахуванням власної індивідуальності» [3].

Отже, сутність, цілі, зміст виховної діяльності класного керівника змінюються залежно від потреб суспільства та соціального замовлення.

Аналіз наукових досліджень (О. Дубасенюк [5], О. Отич [11], В. Киричук [7] та ін.) дозволяє нам

узагальнити основні напрями діяльності класних керівників наприкінці XX – початку XXI століть. Основною метою роботи класного керівника з учнями було систематичне спостереження за індивідуальним розвитком школяра, створення оптимальних умов для формування його особистості в процесі взаємодії з навколишнім світом та з людьми.

Основними функціями виступали:

1. Контролююча функція, а саме – контроль успішності та відвідування уроків, взаємодія з вчителями-предметниками, з кожним учнем та колективом класу в цілому, стимулювання та облік різних видів навчальної діяльності.

2. Організаційно-координуюча функція передбачала ведення нормативної документації (класний журнал, особисті справи, план роботи класного керівника), турботу про здоров'я та безпеку учнів, пропаганду здорового способу життя та забезпечення зв'язку із сім'єю (проведення консультацій, бесід із батьками, батьківських зборів).

3. Виховна функція визначала пріоритетні стратегії у виховному процесі: виховання духовно та фізично здорової особистості; виховання патріота та гуманіста; виховання працелюбної та конкурентоспроможної, ініціативної та особистості спроможної до творчого саморозвитку.

Основними формами виховної роботи виступали: організація пізнавальної, трудової, художньої, спортивної, ціннісно-орієнтованої діяльності школярів та спілкування у позаурочний час.

Результатом виховної роботи вважалася всебічно розвинена особистість із сформованими інтелектуальними, фізичними, моральними, естетичними та трудовими якостями, яка усвідомлювала та дотримувалась основних правил поведінки у суспільстві, із сформованим почуттям відповідальності, розвинутою волею та суспільно прийнятною поведінкою.

Слід зазначити, що на сучасному розвитку системи освіти основним орієнтиром у вихованні молоді виступає розвиток соціально компетентної особистості із сформованими ціннісними орієнтирами, соціально-громадянською компетентністю та прагненням до самовдосконалення.

Аналіз теорії та практики виховної діяльності класного керівника наприкінці XX – початку XXI століть дозволив нам виявити низку основних тенденцій у підвищенні якості взаємодії вчителя та дітей.

По-перше, діяльність класного керівника на сучасному етапі унормована основними документами. Це закони України «Про вищу освіту», «Про освіту», Державна національна програма «Освіта», Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти, Національна стратегія розвитку освіти в Україні, Концепція реалізації державної політики стосовно реформування середньої школи в межах «Нової української школи»,

Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти.

По-друге ми спостерігаємо тенденцію подолання авторитарного характеру взаємодійності педагога та вихованців, що проявляється у відмові від авторитарних методів і форм спілкування, що суперечать гуманістичному вихованню та пригнічують особистість дитини, а також у визнанні педагогів і вихованців рівними суб'єктами освітньо-виховного процесу. Адже за умови організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії класного керівника та вихованців досягається максимальний розвиток у дітей процесів самовизначення, самореалізації, саморозвитку, здатності до рефлексії.

По-третє, наявність широкої науково-теоретичної бази та діагностичного упорядкування дозволяє забезпечити організацію соціально-спрямованої диференційованої допомоги дитині; організацію виховного процесу з урахуванням індивідуальних особливостей та можливостей учнів, створення оптимальних умов для реалізації потенційних можливостей кожної дитини. Індивідуалізація та диференціація в організації виховного процесу забезпечують можливість систематичного вивчення кожного учня, фіксацію та аналіз отриманих результатів, їх облік та застосування у виховній діяльності класного керівника. Специфіка цієї тенденції в сучасних умовах полягає в наявності широкої науково-теоретичної бази, діагностичного оснащення.

По-четверте, на сучасному етапі утворюється нова культура взаємодії, співпраці сім'ї та школи, що базується на визнанні необхідності забезпечення психолого-педагогічного партнерства, методичної підтримки учнів та їх батьків. Якісна взаємодія сім'ї та школи в особі класного керівника є умовою успішної соціалізації дитини.

По-п'яте, діяльність класного керівника ґрунтується на взаємній повазі суб'єктів виховного процесу, визнанні їхніх прав та свобод. Гуманістичний характер сучасних відносин класного керівника та вихованців свідчить про визнання індивідуальних особистісних якостей, мотивів та потреб, інтересів суб'єктів виховання.

По-шосте, спостерігається ефективно використання виховного потенціалу навчальних предметів, інтегрованих уроків, що стимулює пізнавальну активність учнів.

З урахуванням вищезазначених тенденцій підвищення якості професійної діяльності майбутніх вчителів – класних керівників повинна будуватися на основі випереджальних наукових ідей і передових новаторських практик.

Підготовка у вузі повинна передбачати: вивчення та аналіз історичного досвіду виховної діяльності класних керівників, а також ознайомлення здобувачів освіти з функціями та основними

напрямами діяльності класного керівника, технологіями його роботи; сучасними підходами та концепціями змісту виховання.

Значну увагу слід приділяти психолого-педагогічному супроводу процесу виховання, вивченню основ проєктної діяльності класного керівника, організації позакласної діяльності вихованців, а також підготовці до професійної діяльності під час літньої педагогічної практики.

Професійна педагогічна та виховна діяльність має носити комунікативний характер і передбачати вивчення таких модулів, як «Культура педагогічного спілкування», «Професійна діяльність класного керівника в системі інклюзивної освіти тощо».

Основним результатом освітньої діяльності здобувачів є портфоліо, яке виступає засобом визначення готовності студента до виховної роботи у школі на посаді класного керівника. Студентам необхідно зібрати певну кількість матеріалів, які можуть продемонструвати їх компетентність та досягнення в галузі педагогіки та психології.

Зміст портфоліо передбачає обов'язковий блок, куди включаються плани, конспекти, характеристики, звіти про педагогічну практику та мобільний блок, який включаються додаткові матеріали (аналіз діяльності вчителів, класних керівників, адміністрації школи; фото, відеоматеріали виховних заходів, самоаналіз педагогічної діяльності), що підтверджують прогрес у професійному становленні здобувача освіти.

Висновки. Сучасні класні керівники є координаторами спільної діяльності сім'ї, школи, та інших освітніх установ. Класні керівники проводять збори, консультації, розмови з батьками. На сучасному етапі виховні акценти на перший план у роботі класного керівника висувають виховання духовно і фізично здорової особистості; виховання патріота та гуманіста; виховання працелюбної та конкурентоспроможної особистості.

Основним критерієм оцінки роботи сучасного класного керівника є формування загальної культури вихованців.

Підготовка майбутніх педагогів до реалізації виховних завдань, що дозволяють здолати розрив між цільовими орієнтирами передбачає забезпечення особистісно-професійного розвитку майбутнього фахівця на основі соціокультурних, духовно-моральних цінностей суспільства та реалізацією виховного потенціалу закладу вищої освіти.

Успішність професійно-педагогічної підготовки залежить від рівня та якості науково-методичного забезпечення, залучення здобувачів освіти до позааудиторної діяльності, яка спрямована на розвиток компетенцій організації виховної діяльності з дітьми; залучення студентів до науково-дослідних проєктів з проблем класного керівництва; підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бардашевська Ю.О. Підготовка майбутніх учителів до організації дозвілєвої діяльності старшокласників : дис. ... канд. пед. наук. 13.00.04. Вінниця, 2006, 180 с.
2. Бачинська Є.М. Організаційно-методичні засади підготовки вчителів до класного керівництва в системі підвищення кваліфікації : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ. 2014. 20 с.
3. Бех І.Д. Готовність педагога до інноваційної діяльності. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/12080688.pdf> (дата зверення 20.11.2025 р.).
4. Галич Т.В. Педагогічні умови реалізації особистісно орієнтованого підходу до підлітків у системі виховної роботи класного керівника : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Вінниця, 2011. 261 с.
5. Дубасенюк О.А. Концептуальні положення теорії професійної виховної діяльності педагога. *Педагогіка і психологія*. 1999. № 4. С. 91–95.
6. Казанжи І.В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до позааурочної виховної роботи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Миколаїв, 2002. 230 с.
7. Киричук В.О. Технологія діяльності класного керівника з учнівським колективом (діагностика, аналіз, планування, організація корекційної роботи): Експериментально-методичний посібник. Ковель. 2000. 88 с.
8. Кірдан О. Л. Виховні функції класного керівника в навчальних закладах України (середина XIX – початок XX століття) : дис...канд. пед. наук : 13.00.01. Умань, 2002. 225 с.
9. Концепція Нової української школи. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> (дата зверення 20.11.2025 р.).
10. Мирна І.О. Розвиток соціальної компетентності класних керівників загальноосвітніх навчальних закладів у процесі професійної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2015. 184 с.
11. Отич О.М. Підготовка вчителя початкових класів до виховної роботи в школі (на матеріалі пісенного фольклору) : автореф. дис... кан. пед. наук : 13.00.04. Київ. 1997. 18 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 17.11.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 18.12.2025
 Дата публікації: 30.12.2025